

שאלות ותשובות

עם הרב יוסף צבי רימון

סעודת פורים ביום שישי

שאלה

שלום הרב, השנה, כשפורים חל ביום שישי (בפרזים), האם ניתן לעשות סעודת פורים סמוך לסעודת השבת?

תשובה

בשנים רגילות המנהג המקובל הוא לערוך את סעודת פורים אחרי מנחה גדולה (רמ"א תרצ"ה, ב). אך כאשר פורים חל ביום שישי, כתב הרמ"א (שם) שלכתחילה מקדימים את הסעודה ועורכים אותה בבוקר, דהיינו לפני חצות היום או עד סוף שעה תשיעית (יד אפרים שם בשם המהרי"ל; משנה ברורה ס"ק י'), מפני כבוד השבת (ראו הרחבה להלן). וכך המנהג המקובל, שעורכים את הסעודה בשעה מוקדמת יחסית ואחרי הסעודה מתארגנים לשבת.

פורס מפה ומקדש

עם זאת, מהגמרא והפוסקים עולה אפשרות נוספת. הגמרא (פסחים ק.) דנה במי שהתחיל סעודה ביום שישי והמשיך את סעודתו עד כניסת השבת, ומביאה מחלוקת כיצד יש לנהוג בכניסת שבת: לדעת רבי יהודה חייבים להפסיק את הסעודה ולברך ברכת המזון, ואז לעשות קידוש ולהתחיל את סעודת שבת. לדעת רבי יוסי ניתן להמשיך את הסעודה ללא כל הפסקה, ובסיום הסעודה מברכים ברכת המזון ואחריה עושים קידוש על היין. אולם למסקנה אומרת הגמרא אפשרות שלישית:

אמר רב יהודה אמר שמואל: אין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי, אלא פורס מפה ומקדש.

כלומר, מצד אחד אין צורך להפסיק את הסעודה, ומצד שני לא ממתנינים עם הקידוש עד סיום הסעודה, אלא נוהגים בדרך ביניים: פורסים מפה על המאכלים, מקדשים וממשיכים בסעודה לתוך הלילה. פתרון זה נפסק להלכה בשולחן ערוך (או"ח רע"א, ד) ביחס לכל שבתות השנה, והמאירי (כתובות ז ע"ב ד"ה אע"פ) מתאר שכך הוא היה נוהג בפורים שחל בערב שבת:

ואף אנו ואבותינו נוהגים בפורים שחל להיות ערב שבת שמתחילין בסעודה מבעוד יום עד שיקדש היום ופורסין מפה ומקדשין וגומרין את הסעודה.

מנהג זה הוזכר גם כמנהג ארץ ישראל בספר נהר מצרים (הלכות פורים, סעיף יג; עמ' קכ):²

וכשחל פורים בערב שבת המנהג היפה והנעים הוא לעשות הסעודה בערב אחר תפלת מנחה, ובאמצע הסעודה פורס מפה ומקדש וחוזר ואוכל סעודת שבת... ואחר כך מברכים ברכת המזון... ואחר כך מתפללים ערבית של שבת, וזו היא הדרך היותר ישרה. וכן הוא מנהגנו בעיה"ק ירושלם ת"ו, וכן אנחנו נוהגים, וכן נוהגים רבים מיראי ה' וחושבי שמו.

מתי מתחילים את הסעודה?

באופן עקרוני לא קובעים ביום שישי סעודה ומשתה שלא רגילים לעשותו בימות החול (שולחן ערוך רמ"ט, ב), מפני כבוד השבת (כלדעיל). אולם אם זו סעודת מצווה בזמנה, כגון ברית מילה או פדיון הבן – מותר לעשותה ביום שישי (רמ"א שם). גם סעודות אלו עדיף להתחיל לפני חצות היום או לפני סוף השעה התשיעית (משנה ברורה ס"ק יג, על פי הרמ"א לעיל בעניין פורים), אולם אין זו חובה אלא הידור מצד כבוד השבת (ראו שו"ע שם).

לכן עקרונית רצוי להתחיל את הסעודה לפני סוף השעה התשיעית (השנה – בערך בשעה 14:45, בעינויים קלים ממקום למקום). **האם ניתן להקל ולהתחיל את הסעודה גם מאוחר יותר?** כדי לענות על שאלה זו צריך להבין מדוע ישנה בעיה לאכול סמוך לשבת:

א. רש"י (גיטין לח: ד"ה בערב שבת) מסביר שבאופן זה לא יהיה לו תיאבון לסעודת השבת, וכך כותב **השולחן ערוך** (רמ"ט, ב).

ב. הרמב"ן (גיטין שם) וראשונים נוספים כותבים שהדבר נראה כזלזול בשבת, וכך כתב **הפמ"ג** (מובא בביה"ל רמ"ט, ב ד"ה מפני כבוד שבת), וביאר שעושה בכך את יום שישי שווה לשבת.

ג. לדעת רבנו חננאל (מובא ברשב"א ובריטב"א שם, וכן במגן אברהם רמ"ט, ס"ק ד) יש חשש שמתוך שהאדם טרוד בסעודה הוא ישכח לסיים את ההכנות לשבת.

במקרה שלנו, לעיתים התחלה בשעה מוקדמת דווקא עלולה להביא לפגיעה בכבוד השבת, כיוון שהסעודה תהיה ארוכה מאוד וממילא יש חשש גדול יותר שאנשים יתמלאו ולא יאכלו כלל בשבת. פרט לכך נראה שהבעיות הקיימות באכילה סמוך לשבת לא קיימות כאן: ראשית, אם רואים את הסעודה הרצופה **כסעודה אחת**, אין פגם בכך שחלק מהסעודה נאכל לפני השבת וחלק בתוך השבת, והכל נחשב בסופו של דבר גם כסעודת השבת, ולכן אין כאן בעיה של תיאבון בסעודת שבת. כמו כן, כיוון שמדובר על רצף אחד, הרי שהאכילה שלפני השבת לא פוגעת בתיאבון של האכילה בשבת.³ פרט לכך, אם רואים את הסעודה כסעודה אחת, ממילא אין כאן זלזול בשבת ואין חשש שישכח צרכי השבת, שהרי מכין מראש **לצורך סעודה זו, שהיא גם סעודת השבת**.⁴ נוסף על כך האמור, מעיקר הדין כיוון שמדובר בסעודת מצווה ברור שמעיקר הדין מותר להתחיל את הסעודה גם אחרי השעה תשיעית, וכל הדין שלנו הוא רק ביחס להידור.

לכן למעשה ניתן להתחיל את הסעודה גם בשעה מאוחרת יותר (סביב השעה 16:00), וכך הסעודה תתנהל ברציפות (עם הפסקה לקידוש) אל תוך השבת. **עם זאת, צריך להקפיד שלא להתחיל בשעה מאוחרת מידי**, כי צריך לתת זמן ראוי גם לחלק של פורים בסעודה וגם לחלק של השבת.

על הניסים ורצה

בברכת המזון בוודאי צריך לומר "רצה", כיוון שזו סעודת שבת. אך האם אומרים גם "על הניסים"? הראשונים נחלקו לגבי אדם שהמשיך את סעודתו במוצאי פורים, אם יאמר בברכת המזון "על הניסים" (ראו פורים – הלכה ממקורה, עמ' 270). **המשנה ברורה** (תרצ"ה ס"ק טו) כותב בשם **הח"י אדם** שלא להזכיר על הניסים, כדי שלא יהיה כתרתי דסתרי (וכיוון שמי שלא אמר על הניסים לא חוזר ואילו מי שלא אמר רצה – חוזר, יאמר רק רצה).

אולם **המאירי** (שם) כותב במפורש שמזכירים גם על הניסים וגם רצה, ואין בכך סתירה כיוון שאומרים תחילה את על הניסים ומתייחסים בכך לחלק הראשון של הסעודה, ורק אחר כך אומרים רצה ומתייחסים לחלק השני של הסעודה, ובנוסף, זהו יום ט"ו באדר, ששייך עקרונית לנס הפורים.

למעשה, כיוון שהמשנה ברורה לא ראה את המאירי שכתב במפורש לומר גם על הניסים, וכיוון שגם דעת **המגן אברהם** נוטה לכך שצריך לומר על הניסים (עיינו שער הציון שם ס"ק יט), וכן כתב גם **הפרי מגדים** (תרצ"ה משי"ס ס"ק ג; א"א ס"ק ט), לכן למעשה יאמרו בברכת המזון גם על הניסים וגם רצה.

סיכום והלכה למעשה

למעשה, המנהג המקובל הוא שהפרזים עורכים את סעודת פורים בשנה זו לפני חצות היום, כדי לסיים אותה מספיק זמן לפני שבת. אך אם מוודאים מראש שיהיה מניין לערבית של ליל שבת, בהחלט ניתן לנהוג בדרך של "פורס מפה ומקדש" (ובמשפחות רבות אף ייתכן שיש בכך הכנה טובה יותר לשבת, כיוון שמסיימים את כל ההכנות לשבת לפני הסעודה). הנוקטים בדרך זו ינהגו באופן הבא:

- קוראים את המגילה ונותנים מתנות לאביונים ומשלוחי מנות בשעות הבוקר.
- מסיימים את כל ההכנות לשבת (כולל **מקלחת, לבישת בגדי שבת, סידור הפלטה, שעון שבת** וכו').
- יש הידור להתחיל את הסעודה לפני סוף השעה התשיעית, אולם אם הדבר יגרום לכך שהסעודה תהיה ארוכה מדי וכבר לא ירצו לאכול כלל בשבת – ניתן להתחיל מאוחר יותר, בסביבות השעה 16:00.
- כאשר מגיע זמן כניסת שבת שבלוחות (או קודם, ובלבד שיהיה לאחר פלג המנחה – 16:25 בערך), האישה מדליקה נרות,⁵ ושאר בני הבית מקבלים שבת באמירת "בואו נצא לקראת השבת המלכה" (או "הרי אני מקבל תוספת שבת"). כדאי לומר כעת את פרקי קבלת שבת עם כל המשפחה.
- החל מרגע שמקבלים את השבת אסור לאכול עד אחרי הקידוש.
- לאחר שאומרים קבלת שבת פורשים כיסוי על הפת ומקדשים. **בקידוש אומרים "ויכולו" ולאחר מכן רק את ברכת הקידוש** ("אשר קדשנו במצוותיו ורצה בנו... מקדש השבת") **ולא מברכים שוב על היין**.
- בוצעים את הפת (לחם משנה) אך ללא ברכה.⁶
- ממשיכים את הסעודה, ואחרי צאת הכוכבים אוכלים לפחות כזית פת (ורצוי לאכול כביצה).
- בסיום הארוחה מברכים ברכת המזון, ואומרים בה על הניסים וגם רצה.
- לאחר הברכה מתפללים ערבית.

מצד אחד, יש כאן מנהג יפה, המשחזר את דין התלמוד של "פורס מפה ומקדש", דין שאנשים לא מכירים כלל, וזו הזדמנות ללמוד וליישם את הדין. יש כאן גם חיבור יפה של שמחת הפורים לקדושת השבת. ואמנם דרך זו עלולה לגרום להפסד תפילת ערבית במניין, ולכן המנהג המקובל הוא לקיים את הסעודה בשחרית, אך אם מקפידים על כל התנאים האמורים כאן ומוודאים מראש שיהיה מניין לתפילת ערבית, ניתן בהחלט לנהוג גם באופן זה.

בע"ה שנזכה לשמחה אמיתית וגדולה בשנה זו!

ברכת ה' עליכם,

הרב יוסף צבי רימון

יו"ר עמותת סולמות

ראש הישיבה ורב המרכז האקדמי לב

רבה של אלון שבות דרום

¹ לדעת **הארי"י** (הובאו דבריו בכף החיים רע"א, ס"ק כב) לא נכון לנהוג כסדר הזה, ויש להתפלל ערבית לפני הקידוש.

² הרב רפאל אהרן בן שמעון, תר"ח, רבה של קהיר. בשנותיו האחרונות עלה לארץ.

³ ועיינו **תוספות** (פסחים צט: ד"ה סמור), שכאשר הסעודה מתנהלת ברציפות הרי שאדם מסוגל לאכול יותר, גם בתוך השבת, ודווקא אם מתחילים מוקדם ומפסיקים הוא עלול לשבוע ולא לאכול כלל בסעודת שבת.

⁴ כל החשש הוא דווקא בשתי סעודות נפרדות, שאז אם לא מתחיל מספיק מוקדם, הרי שהסעודה הראשונה תפגע בשנייה, מהסיבות שמנינו. אולם בסעודה אחת לכאורה אין חשש שכזה (כך כתב לי הרב שבתי יגל, על פי טעמים אלו). ואמנם בספר "ערב פסח שחל בשבת ופורים משולש" כתבתי להתחיל עד סוף שעה תשיעית, אך למעשה מסתבר שעיקר הדין להקל בכך.

⁵ אם מתארחים בבית אחר, האישה צריכה ללכת לביתה ולהדליק שם נרות.

⁶ הראשונים נחלקו (בעקבות הגמרא בפסחים ק.) אם אחרי הקידוש מברכים שוב על הלחם (כי החובה לקדש יצרה הפסק מהסעודה הקודמת) או לא (כי האכילה רצופה). **השו"ע** (רע"א, ד) הביא את שתי הדעות, ולמעשה כתבו הפוסקים לא לברך משום שספק ברכות להקל (**משנה ברורה** ס"ק יח; **כף החיים** ס"ק כט). בכל המקורות הללו אין התייחסות ללחם משנה, ואכן **בשו"ת האלף שלמה** (או"ח, סימן קיג) כתב שבאמת לא צריך לבצוע על לחם משנה אחרי הקידוש. אך לכאורה זהו דבר תמוה – מדוע לייחוס חכמים על לחם משנה כאשר פורס מפה ומקדש? לכן מסתבר שיש לבצוע על לחם משנה בלי ברכה, וכך נראה לכאורה **בערוך השולחן** (רע"א, יג).